

Uchwała składu siedmiu sędziów z dnia 31 marca 2004 r., III CZP 110/03

Prezes SN Tadeusz Ereciński (przewodniczący)

Sędzia SN Teresa Bielska-Sobkowicz (sprawozdawca)

Sędzia SN Stanisław Dąbrowski

Sędzia SN Antoni Górski

Sędzia SN Jacek Gudowski

Sędzia SN Barbara Myszka

Sędzia SN Kazimierz Zawada

Sąd Najwyższy po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 31 marca 2004 r., przy udziale prokuratora Prokuratury Krajowej Piotra Wiśniewskiego, zagadnienia prawnego przedstawionego przez Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego we wniosku z dnia 11 grudnia 2003 r.

"Czy w sprawie o nadanie klauzuli wykonalności bankowemu tytułowi egzekucyjnemu dopuszczalne jest umowne ustalenie właściwości miejscowej (art. 781 § 2 i art. 46 § 1 k.p.c.)?"

podjął uchwałę:

W postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności bankowemu tytułowi egzekucyjnemu przepis art. 46 § 1 k.p.c. nie ma zastosowania.

Uzasadnienie

Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego, działając na podstawie art. 60 § 1 ustawy z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U. Nr 24, poz. 2052) i powołując się na rozbieżności w orzecznictwie, wystąpił z wnioskiem o rozpoznanie przez skład siedmiu sędziów Sądu Najwyższego zagadnienia prawnego, czy w sprawie o nadanie klauzuli wykonalności bankowemu tytułowi egzekucyjnemu dopuszczalne jest umowne ustalenie właściwości miejscowej (art. 781 § 2 i art. 46 § 1 k.p.c.). Wskazał, że do niedawna problem właściwości miejscowej sądu w postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności nie budził kontrowersji, zarówno

bowiem w orzecznictwie, jak i w doktrynie uznawano, że art. 781 k.p.c. określa wyłączną właściwość sądu w tym postępowaniu. W orzecznictwie Sądu Najwyższego wystąpiła jednak rozbieżność dotycząca wykładni art. 781 § 2 k.p.c., regulującego właściwość miejscową sądu w postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności bankowym tytułom egzekucyjnym. Odmienne rozstrzygnięcia tej kwestii w uchwałach Sądu Najwyższego z dnia 6 grudnia 2000 r., III CZP 41/00 (OSNC 2001, nr 4, poz. 57) i z dnia 24 stycznia 2003 r., III CZP 90/02 (OSNC 2003, nr 11, poz. 145) wywołały także dyskusję w piśmiennictwie prawniczym.

Prokurator Prokuratury Krajowej wnosił o udzielenie odpowiedzi, że w sprawie o nadanie klauzuli wykonalności bankowemu tytułowi egzekucyjnemu umowne ustalenie właściwości miejscowej na podstawie art. 46 § 1 k.p.c. jest niedopuszczalne.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zasadą jest, że sprawy cywilne należące do drogi sądowej rozpoznawane są w procesie. Przepisy normujące proces mają charakter ogólny, a zgodnie z art. 13 § 2 k.p.c. należy je stosować odpowiednio do innych postępowań unormowanych w kodeksie postępowania cywilnego, jeżeli przepisy szczególne nie stanowią inaczej. Odpowiedniemu stosowaniu w innych postępowaniach na tej zasadzie podlega zatem także art. 46 § 1 k.p.c., zamieszczony wśród przepisów o procesie.

Powszechnie przyjmuje się, że stosowanie „odpowiednio” przepisów na podstawie art. 13 § 2 k.p.c. może polegać na stosowaniu wprost, gdy jest to możliwe, na stosowaniu z modyfikacjami, uwzględniającymi specyfikę i charakter innego postępowania, albo na odmowie stosowania. Do pierwszej grupy zalicza się m.in. przepisy normujące czynności procesowe, postępowanie dowodowe, skład sądu, wyłączenie sędziego, zwolnienie od kosztów sądowych, do drugiej – m.in. przepisy o pozwie, o rozprawie, o zawieszeniu i umorzeniu postępowania, o wydaniu orzeczenia, a także niektóre przepisy o właściwości sądu (art. 15, 18, 19-26 i 43-45), a do trzeciej – przepisy normujące takie instytucje procesowe, jak interwencja główna i uboczna, przypozwanie i inne, ściśle związane z procesem. Przepisy o procesie mają w innych postępowaniach znaczenie subsydiarne, zatem stosowane są tylko wtedy, gdy przepisy szczególne danej kwestii inaczej nie normują.

Do postępowań, których dotyczy art. 13 § 2 k.p.c., zalicza się przede wszystkim postępowanie nieprocesowe, a także postępowania określane niemal

powszechnie w doktrynie jako pomocnicze, w tym w szczególności postępowanie o zwolnienie od kosztów sądowych wszczęte przed wytoczeniem powództwa, o zabezpieczenie dowodów, rekwizycyjne, o odtworzenie akt, dotyczące sądu polubownego, zabezpieczające, klauzulowe oraz o oznaczenie sądu właściwego miejscowo. We wszystkich tych postępowaniach zamieszczone są przepisy regulujące właściwość miejscową sądu (art. 508, 114, 311, 235, 706 § 2, art. 719, 696, 735, 781 i 45).

Rozważając, czy w postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności może być stosowany art. 46 § 1 k.p.c., trzeba zwrócić uwagę, że przepis ten dotyczy tzw. umowy prorogacyjnej. Umowa taka może być zawarta przez strony stosunku prawnego przed wszczęciem procesu (nie można wykluczyć zawarcia umowy po wytoczeniu powództwa, w każdym razie jednak przed wdaniem się w spór co do istoty sprawy) i dotyczy sporów już wynikłych bądź mogących wyniknąć w przyszłości z określonego stosunku prawnego. Powszechnie przyjmuje się, że określenie „spór”, zawarte w art. 46, oznacza nie proces sądowy, ale pozaprocesową różnicę stanowisk. Nie chodzi przy tym o spór mogący powstać na tle kwestii prawnoprocesowej, ale wyłącznie o spór z zakresu prawa materialnego. Dlatego uznaje się w piśmiennictwie prawniczym, że nie jest możliwe zawarcie umowy prorogacyjnej wtedy, gdy w konkretnym wypadku przedmiotem postępowania ma być wyłącznie kwestia natury procesowej, jak np. zabezpieczenie dowodu, wyłączenie sędziego, pomoc sądowa, oznaczenie sądu lub nadanie klauzuli wykonalności, a więc te kwestie, które są przedmiotem postępowań pomocniczych. W literaturze przedmiotu występuje natomiast rozbieżność ocen odnoszących się do charakteru prawnej takiej umowy; jest ona określana jako umowa procesowa, a także prezentowany jest pogląd o jej materialnoprawnym charakterze. Rozbieżność ta nie ma jednak znaczenia dla rozstrzygnięcia przedstawionego zagadnienia prawnego.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego uznawano w zasadzie jednolicie, że postępowanie klauzulowe jest postępowaniem pomocniczym, służy bowiem przygotowaniu postępowania egzekucyjnego przez stworzenie podstawy do jego wszczęcia i określenia jego podmiotowych, a w razie potrzeby także przedmiotowych granic. Nie ma także zasadniczych rozbieżności co do tego, że jest to postępowanie o charakterze autonomicznym, zarówno w stosunku do postępowania rozpoznawczego, jak i do postępowania egzekucyjnego (por.

uchwały z dnia 9 września 1994 r., III CZP 143/94, OSNC 1995, nr 3, poz. 46, z dnia 5 stycznia 1999 r., III CZP 54/98, OSNC 1999, nr 6, poz. 105, z dnia 24 stycznia 2003 r., III CZP 90/02, a także postanowienia z dnia 10 maja 2000 r., III CZ 48/00 i z dnia 22 maja 2000 r., IV CZ 57/00, nie publ.). Nieco odmiennie jednak ujmuje tę kwestię powołana na wstępie uchwała z dnia 6 grudnia 2000 r., w której Sąd Najwyższy uznał, że postępowanie to zachowuje charakter rozpoznawczy z tego względu, że podejmowane w nim czynności mają charakter czynności procesowych, a nie egzekucyjnych. Z poglądem tym nie można się jednak zgodzić, postępowanie to bowiem, przez badanie warunków formalnych tytułu egzekucyjnego, stwarza przesłanki przymusowej realizacji roszczenia we właściwym postępowaniu egzekucyjnym. Zawiera wprawdzie pewne elementy postępowania kognicyjnego, gdyż rozpoznawane są w nim także kwestie z zakresu prawa materialnego, np. w wypadku nadania klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika (art. 767 k.p.c.), w wypadku przejścia uprawnienia lub obowiązku na inną osobę (art. 788 k.p.c.), czy badanie złożenia oświadczenia o poddaniu się egzekucji z bankowego tytułu egzekucyjnego (art. 97 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe, jedn. tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 72, poz. 665 ze zm.), jednak kwestie te rozpatrywane są wyłącznie w celu ustalenia dopuszczalności wszczęcia egzekucji na podstawie określonego tytułu egzekucyjnego.

Doktryna w zasadzie odrzuca możliwość stosowania przepisu dotyczącego właściwości umownej w postępowaniu klauzulowym. Pogląd taki wyrażany był już na tle przepisów części drugiej dawnego kodeksu postępowania cywilnego, regulującej postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Przyjmowano, że przepisy części drugiej dawnego kodeksu postępowania cywilnego unormowały kwestię właściwości dla swego zakresu zastosowania w sposób wyczerpujący i pełny, wobec czego przepisy części pierwszej o właściwości sądu nie miały w tym postępowaniu zastosowania, pomimo odesłania zawartego w art. 525 d.k.p.c.

Pod rządem obecnie obowiązującego kodeksu w doktrynie przyjmuje się, że ze względu na charakter tego postępowania jako postępowania pomocniczego, w którym w sposób wyczerpujący i pełny uregulowana została kwestia właściwości miejscowej sądu (art. 781 k.p.c.), art. 46 k.p.c. nie ma zastosowania. W związku z wykładnią art. 781 § 2 k.p.c., przedstawioną w uchwale z dnia 6 grudnia 2000 r., pojawiły się jednak także poglądy przeciwne.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego pośrednio prezentowane było stanowisko odrzucające możliwość stosowania art. 46 k.p.c. w postępowaniu klauzulowym. W uchwałach z dnia 9 listopada 1994 r. i z dnia 5 stycznia 1999 r. wskazano, że art. 781 k.p.c. zawiera unormowanie wyczerpujące, które wyłącza zastosowanie przepisów o właściwości miejscowej przemiennej lub umownej z części pierwszej kodeksu postępowania cywilnego. Sąd Najwyższy uznał, że przepis ten ma charakter bezwzględnie obowiązujący, w związku z czym jego stosowanie nie może być wyłączone lub ograniczone wolą stron. Jest przy tym przepisem szczególnym w stosunku do art. 758 k.p.c., a także w stosunku do innych przepisów określających właściwość miejscową sądu. Rozważania te dotyczyły zarówno art. 781 w ogólności, jak też jego § 1, natomiast w kolejnych dwóch uchwałach, z dnia 6 grudnia 2000 r. i z dnia 24 stycznia 2003 r., Sąd Najwyższy zajął się wprost dopuszczalnością stosowania art. 46 § 1 k.p.c. w postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności bankowemu tytułowi egzekucyjnemu.

W pierwszej z nich Sąd Najwyższy uznał, że w takiej sprawie dopuszczalne jest ustalenie właściwości sądu na podstawie stosowanego odpowiednio art. 46 § 1 k.p.c. Uzasadnieniem tego stanowiska było następujące. Z kategorycznego brzmienia art. 781 § 2 k.p.c. nie można wnioskować o niedopuszczalności stosowania art. 46 § 1 k.p.c., gdyż kwestia właściwości należy do takiej materii ustawowej, którą zawsze trzeba formułować kategorycznie i stanowczo. Regulacja zawarta w art. 781 § 2 nie jest całościowa i zupełna, skoro w samej jego treści zawarte jest odesłanie do pojęcia właściwości ogólnej, tj. art. 23 i nast. k.p.c., a także znajduje zastosowanie art. 43. Postępowanie klauzulowe ma wprawdzie usytuowanie pośrednie pomiędzy postępowaniem rozpoznawczym a egzekucyjnym, ale zachowuje charakter rozpoznawczy, chociaż z bardzo ograniczonym zakresem rozpoznania, a co za tym idzie, specyfika tego postępowania nie wyłącza stosowania art. 46. Przeciwno wyłączeniu stosowania tego przepisu świadczą także argumenty wykładni systemowej, w tym zmiany przepisów postępowania cywilnego zmierzające do zwiększenia procesowych uprawnień stron. Szczególne znaczenie ma zmiana wprowadzona w art. 8 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o komornikach sądowych i egzekucji (Dz.U. Nr 133, poz. 882 ze zm.), dająca wierzycielowi możliwość wyboru komornika w ramach właściwości danego sądu apelacyjnego. Jeżeli strony mogą umownie określać właściwość sądu w procesie, a wierzyciel dokonywać wyboru komornika, to nie ma

podstaw do zakwestionowania co do zasady możliwości określenia przez bank i jego dłużnika właściwości sądu w przyszłym postępowaniu klauzulowym. Wreszcie wskazuje się, że również wykładnia funkcjonalna, w tym cel przewidzianego w prawie bankowym uprawnienia banku do wystawiania tytułów egzekucyjnych bez konieczności przeprowadzenia postępowania rozpoznawczego, którym jest uproszczenie postępowania i ułatwienie realizacji przez bank wiarygodnych i na ogół niespornych należności wynikających z czynności bankowych, uzasadnia takie rozstrzygnięcie.

W drugiej uchwale Sąd Najwyższy uznał natomiast, że art. 781 § 2 k.p.c. wyłącza dopuszczalność umownego ustalenia właściwości miejscowej sądu w postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności bankowemu tytułowi egzekucyjnemu. W uzasadnieniu podkreślono, że normy prawa procesowego dotyczące regulacji publicznoprawnej mają charakter imperatywny, a wola stron nie ma wpływu na ich stosowanie bądź niestosowanie, jedynie ustawa może przewidywać w konkretnym wypadku dopuszczalność umownego odstępstwa od treści normy prawa procesowego, a takiego odstępstwa art. 781 § 2 k.p.c. nie zawiera. Przepis ten skonstruowany jest w sposób zupełny i wyczerpujący, na co wskazuje trójstopniowa budowa normy prawnej, ukształtowanej w taki sposób, aby w każdym wypadku tylko jeden sąd był sądem właściwym miejscowo. Dowodzi to nadania określonej w nim właściwości miejscowej charakteru wyłącznego. W przepisie nie zastrzeżono dla stron ani możliwości wyboru jednego spośród kilku sądów przemiennie właściwych, ani tym bardziej nie stworzono ustawowej możliwości umownego ukształtowania właściwości miejscowej. Fakt odwołania się w art. 781 § 2 k.p.c. do sądu właściwości ogólnej dłużnika wskazuje jedynie na metodę określenia sądu wyłącznie właściwego. Zamiarem ustawodawcy było stworzenie w art. 46 § 1 k.p.c. możliwości umownego określenia właściwości miejscowej sądu jedynie w tym postępowaniu, w którym przedmiotem rozstrzygania są spory mające charakter materialnoprawny, a nie wyłącznie zagadnienia natury procesowej. Wreszcie wskazano, że odwołanie się do art. 8 ustawy o komornikach sądowych i egzekucji nie uzasadnia wniosku o dopuszczalności umownego określenia właściwości miejscowej sądu, przepis ten jest bowiem wyjątkiem od zasady imperatywnego charakteru norm procesowych i tym samym musi podlegać ścisłej wykładni, a ponadto został przewidziany tylko dla postępowania egzekucyjnego

Przychylając się do stanowiska przedstawionego w drugiej z cytowanych uchwał, należy dodatkowo zwrócić uwagę na następujące kwestie.

Wniosek o niedopuszczalności stosowania art. 46 k.p.c. w postępowaniu o nadanie bankowemu tytułowi wykonawczemu klauzuli wykonalności uzasadnia zarówno wykładnia gramatyczna, jak i systemowa oraz funkcjonalna art. 781 § 2 k.p.c.

Ze względu na zasady wykładni gramatycznej nie można uznać, że art. 781 § 2 k.p.c. nie stanowi normy zupełnej i wyczerpującej z tego względu, iż już w samej jego treści zawarte jest odesłanie do przepisów o właściwości ogólnej dłużnika. Trafnie wskazano w uchwale z dnia 24 stycznia 2003 r., że odesłanie to wskazuje jedynie na metodę określenia sądu wyłącznie właściwego. Za trafnością tego argumentu przemawia układ kodeksu postępowania cywilnego, przy opracowaniu którego przyjęto jako zasadę unikanie powtórzeń przepisów, zbędnych i stwarzających możliwość różnej wykładni. Zachowano zwartość układu i lakoniczność sformułowań, a ta cecha kodeksu nie może być pomijana przy wykładni poszczególnych przepisów. Z faktu zatem, że w art. 781 § 2 zamieszczono odesłanie do właściwości ogólnej dłużnika, nie wynika, iż przepis nie jest zupełny, lecz jedynie to, że dla jasności sformułowania zaniechano powtarzania treści zawartej w art. 27-30, zastępując ją terminem „właściwość ogólna dłużnika”. Budowa tego przepisu wskazuje ponadto, że uregulowano w nim wszystkie wypadki właściwości miejscowej w postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności bankowym tytułom egzekucyjnym: ma być to sąd właściwości ogólnej dłużnika, gdyby tej nie można było ustalić – sąd rejonowy, w którego okręgu ma być wszczęta egzekucja, a gdy wierzyciel zamierza wszcząć egzekucję za granicą – sąd rejonowy, w którego okręgu tytuł został sporządzony. W każdym zatem wypadku właściwy jest tylko jeden sąd, z czego wynika, że ustawa nie dopuszcza możliwości wyboru spośród kilku sądów przemiennie właściwych (art. 31-37), a tym bardziej możliwości wyboru takiego sądu, który właściwym nie jest (art. 46).

Ponadto nie można pomijać faktu, że przepis ten stanowi tylko część unormowania zawartego w art. 781, który reguluje kwestię właściwości sądu w postępowaniu klauzulowym, przyjmując jako kryterium wyróżniające rodzaj tytułu egzekucyjnego. Tytułom egzekucyjnym pochodzącym od sądu klauzulę wykonalności nadaje sąd pierwszej instancji, w którym sprawa się toczy, bądź w pewnych wypadkach sąd drugiej instancji (§ 1); tytułom egzekucyjnym

pochodzącym od sądu administracyjnego oraz innym tytułom klauzulę wykonalności nadaje sąd rejonowy właściwości ogólnej dłużnika, a jeśli nie można jej ustalić, sąd rejonowy, w którego okręgu ma zostać wszczęta egzekucja, a gdy wierzyciel zamierza wszcząć egzekucję za granicą – sąd rejonowy, w okręgu którego tytuł został sporządzony (§ 2); nakazowi zapłaty klauzulę wykonalności nadaje sąd, który go wydał (§ 3); wyrokowi sądu polubownego lub ugodzie zawartej przed takim sądem klauzulę nadaje sąd, w którym stosownie do art. 710 k.p.c. złożone są akta sprawy rozpoznawanej przez sąd polubowny (§ 4). W jednym przepisie zamieszczono całościową regulację prawną właściwości sądu w postępowaniu klauzulowym, przyjmując jako kryterium odróżniające rodzaj tytułu egzekucyjnego. W wypadku każdego z nich jednak uregulowanie kwestii właściwości miejscowej jest pełne i w każdym wypadku tylko jeden sąd jest właściwy miejscowo i rzeczowo, a nie ma podstaw do przyjęcia, że ustawa posługuje się różną techniką prawodawczą w różnych paragrafach tego samego przepisu. Skoro nie budzi wątpliwości, że do sytuacji unormowanych w § 1, 3 i 4 nie ma zastosowania art. 46 § 1 k.p.c., nie powinno być również kontrowersji co do sytuacji unormowanej w § 2. Należy zatem przyjąć, że wyłączny charakter właściwości miejscowej nie zależy od rodzaju tytułu egzekucyjnego, w każdym bowiem wypadku właściwość ta jest wyłączna, a tylko w zależności od rodzaju tytułu uregulowano odmiennie, który konkretnie sąd rejonowy jest właściwy.

Podzielić też należy pogląd, że kategoryczny charakter normy art. 781 § 2 k.p.c. wyklucza nadawanie jej innej treści, niż została w niej wyrażona. Wszystkie normy dotyczące właściwości sądu mają brzmienie kategoryczne, co nie jest przypadkowe, jeśli zważy się na imperatywny charakter tych przepisów jako norm publicznoprawnych. Taki charakter mają normy procesowe, będące co do zasady normami o charakterze *iuris cogentis*, stosowanymi bez względu na wolę stron. Przepisy prawa procesowego podlegają wykładni ścisłej, a wyjątki od związania nimi są wyraźnie określone. Takiego wyjątku w przepisie art. 781 § 2 nie ma.

Kategoryczne brzmienie przepisów określających właściwość miejscową sądu w postępowaniach pomocniczych nadaje jej charakter właściwości wyłącznej, oznaczenie właściwości wyłącznej może bowiem nastąpić w dwojaki sposób. Przepis może zawierać sformułowanie, że określona w nim właściwość jest wyłączna, jak przyjęto w art. 508 k.p.c. w postępowaniu nieprocesowym, może być jednak również określona w taki sposób, że jakkolwiek przepis nie stanowi wprost,

że właściwość ma taki charakter, to jednak ze względu na kategoryczne sformułowanie, szczegółową regulację i brak odwołania do właściwości przemiennej, określona w nim właściwość jest w istocie wyłączna. Taki sposób zastosowano w postępowaniach pomocniczych, w tym w postępowaniu klauzulowym, nie wyłączając postępowania o nadanie klauzuli wykonalności bankowemu tytułowi egzekucyjnemu. Budowa art. 781 wskazuje więc na to, że w sposób szczegółowy reguluje on właściwość miejscową sądu w postępowaniu klauzulowym. Poza regulacją tego przepisu pozostały jedynie kwestie powiązania sprawy z sądem właściwym (*perpetuatio fori* – art. 15), a także pewne kwestie szczegółowe, jak możliwość wyboru sądu w szczególnym wypadku określonym w art. 43 oraz wyznaczenie innego sądu w wypadku, gdy sąd właściwy nie może z powodu przeszkody rozpoznać sprawy (art. 44), a więc takie, które dotyczyć mogą każdego postępowania uregulowanego w kodeksie. Tylko zatem w tym zakresie przepisy o właściwości w procesie mogą znaleźć odpowiednie zastosowanie, pozostałe zaś kwestie są w art. 781, w tym także w § 2, uregulowane wyczerpująco i zupełnie.

Przepis art. 781 § 2 k.p.c. nie może być wykładany w oderwaniu od innych przepisów dotyczących właściwości sądu, zawartych w kodeksie, oraz w innych aktach prawnych mających z tą kwestią związek. Wykładnia systemowa prowadzi do następujących wniosków.

Instytucja bankowego tytułu egzekucyjnego uregulowana została w art. 96-98 Prawa bankowego. Przepisy te nadają bankom szczególny przywilej w postaci samodzielnego uprawnienia do wystawiania tytułów egzekucyjnych bez przeprowadzenia postępowania rozpoznawczego, mają zatem charakter wyjątkowy i podlegają z tego względu wykładni ścisłej. Nie można z faktu przyznania bankom tego szczególnego uprawnienia wyprowadzać wniosku o możliwości stosowania kolejnego wyjątku, dotyczącego właściwości miejscowej sądu w postępowaniu o nadanie bankowemu tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności.

Nie daje takiej podstawy także powołany w uchwale z dnia 6 grudnia 2000 r. przepis art. 8 ustawy o komornikach sądowych i egzekucji, uprawniający wierzyciela, w ograniczonym zresztą zakresie (prawo wyboru nie ma zastosowania do egzekucji z nieruchomości – por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 20 maja 2003 r., III CZP 24/03, OSNC 2004, nr 3, poz. 35), do wyboru komornika w postępowaniu egzekucyjnym. Przepis ten, stanowiący wyjątek od zasady

imperatywnego charakteru norm procesowych i z tego względu podlegający wykładni ścisłej, dotyczy jednak tylko postępowania egzekucyjnego, nie ma więc zastosowania do postępowania klauzulowego. Z faktu zatem, że wystawienie bankowego tytułu egzekucyjnego zastępuje postępowanie rozpoznawcze oraz że wierzycielowi przysługuje prawo wyboru komornika prowadzącego egzekucję, nie można wyprowadzić wniosku, iż uprawnienie do umownego określenia właściwości sądu zostało rozciągnięte także na postępowanie klauzulowe. Gdyby intencją ustawodawcy było przyznanie stronom czynności bankowej takiego uprawnienia, to znalazłoby to wyraz bądź w art. 781 § 2 k.p.c., bądź w art. 97 Prawa bankowego. Brak takiego sformułowania uzasadnia wniosek przeciwny.

Nie można także pominąć art. 46 §1 k.p.c. Już wykładnia językowa tego przepisu wyraźnie ogranicza możliwość zawarcia umowy prorogacyjnej w procesie cywilnym do sporów o charakterze materialnoprawnym (podobny charakter takiej umowy wynika z art. 697 § 1 k.p.c.), tymczasem kognicja sądu w postępowaniu klauzulowym, jak wyżej wskazano, ogranicza się w zasadzie do ustalenia, czy dany akt stanowi tytuł egzekucyjny i czy nadaje się do egzekucji, chodzi zatem o kwestie natury procesowej. Nie zmienia tego procesowego charakteru nawet to, że w pewnym zakresie przedmiotem badania sądu mogą być kwestie materialnoprawne, postępowanie to bowiem zmierza do dokonania czynności procesowej, jaką jest nadanie klauzuli wykonalności.

Biorąc pod uwagę wykładnię funkcjonalną, trzeba zgodzić się z powołanym w uchwale z dnia 6 grudnia 2000 r. argumentem, że celem przewidzianego w Prawie bankowym uprawnienia banku do wystawiania bankowych tytułów egzekucyjnych bez konieczności prowadzenia procesu sądowego jest uproszczenie postępowania i ułatwienie realizacji roszczeń wynikających z czynności bankowych. Uprzywilejowanie banku, uproszczenie i szybkość postępowania nie może jednak następować kosztem procesowych praw dłużnika. Postępowanie klauzulowe cechuje jednostronność wyrażająca się w tym, że odbywa się bez udziału dłużnika, który w związku z tym w zasadzie pozbawiony jest możliwości podniesienia zarzutu formalnego dotyczącego właściwości miejscowej. W tej sytuacji dopuszczenie stosowania art. 46 § 1 k.p.c. oznaczałoby w istocie przyzwolenie na dowolny wybór sądu właściwego przez bank, nawet bowiem gdyby strony czynności bankowej dokonały wyboru sądu na podstawie umowy określonej w art. 46 § 1 k.p.c., w sytuacji, w której bank wbrew jej postanowieniom skierowałby wniosek do sądu

właściwego według kryterium określonego w art. 781 § 2 k.p.c., dłużnik nie mógłby podnieść zarzutu niewłaściwości sądu.

Już w literaturze okresu międzywojennego wskazywano, że przepisy dotyczące właściwości sądu wydane zostały przede wszystkim w interesie pozwanego, gdyż bez ustawowego unormowania tej kwestii obrona jego praw w procesie byłaby utrudniona lub wręcz niemożliwa. Tylko wtedy, gdy sam pozwany uważa za wskazane oddanie sporu do rozstrzygnięcia sądowi niewłaściwemu, należy mu to umożliwić, jednak w ściśle określonych i nieprzekraczalnych granicach. Nie budzi wątpliwości, że w większości wypadków stroną silniejszą gospodarczo, a taką stroną jest z reguły bank, narzuca w umowie wybór danego sądu, ułatwia jej to bowiem prowadzenie postępowania sądowego, a dla drugiej strony powoduje utrudnienia procesowe i koszty. Takie określenie właściwości prowadzi też do nadmiernego obciążenia sądu, w którego okręgu silniejsza strona ma siedzibę.

W niektórych wypadkach narzucanie w umowie danego sądu jako właściwego może nawet być uznane za niedozwoloną klauzulę umowną (art. 381¹ w związku z art. 385³ pkt 23 k.c.). Orzecznictwo Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości wskazuje, że obowiązkiem sądu w sprawach dotyczących konsumentów jest badanie z urzędu właściwości miejscowej sądu, nawet gdy przepisy procesowe przewidują takie badanie tylko na zarzut pozwanego (por. orzeczenie z dnia 27 czerwca 2000 r. w połączonych sprawach Oceano Grupo Editorial S.A. przeciwko Rocio Marciano Quintero, C-240/98 oraz Salvat Editores S.A. przeciwko Jose M. Sanchez i inni, C-241-244/98). Skoro zatem w sprawach konsumenckich co do zasady wyłączona jest dopuszczalność narzucania wyboru sądu w umowie dotyczącej stosunku materialnoprawnego, to tym bardziej należy odrzucić możliwość zawarcia takiej umowy w kwestii o charakterze wyłącznie procesowym i to nawet w sytuacji, w której ze względu na szczególne uprzywilejowanie banku nie jest potrzebne dochodzenie w procesie roszczenia związanego z udzieleniem kredytu konsumenckiego.

Uprawnienie do pominięcia postępowania rozpoznawczego nie wyklucza sytuacji, w której w postępowaniu klauzulowym może pojawić się problem narzucania kredytobiorcy-konsumentowi abuzywnego postanowienia umownego określającego właściwość sądu. Umowa o kredyt konsumencki jest uważana za umowę kredytu w rozumieniu prawa bankowego (art. 2 ust. 2 pkt 2 ustawy z dnia 20

lipca 2001 r. o kredycie konsumenckim, Dz.U. Nr 100, poz. 1081 ze zm.), udzielenie kredytu konsumenckiego stanowi więc czynność bankową, w związku którą może być wystawiony bankowy tytuł egzekucyjny. Gdyby założyć, że dopuszczalne jest umowne ustalenie właściwości miejscowej w postępowaniu określonym w art. 781 § 2 k.p.c., należałoby w takim postępowaniu (toczącym się bez udziału dłużnika) badać, w razie złożenia wniosku o nadanie klauzuli wykonalności bankowemu tytułowi egzekucyjnemu w sądzie według ustawy niewłaściwym, czy tytuł ten został wystawiony w związku z kredytem konsumenckim czy inną czynnością bankową. Przekraczałoby to granice kognicji sądu w takim postępowaniu, która obejmuje tylko badanie, czy tytuł nadaje się do egzekucji, czy obejmuje roszczenie wynikające bezpośrednio z czynności bankowej oraz czy dokument przedstawiony przez bank zawiera wszelkie elementy przewidziane przez ustawę – Prawo bankowe. Także zatem i ten argument przemawia przeciwko dopuszczeniu umownego określenia właściwości sądu w postępowaniu uregulowanym w art. 781 § 2 k.p.c.

Z tych względów Sąd Najwyższy podjął uchwałę, jak na wstępie (art. 1 pkt 1 lit. b w związku z art. 60 § 1 i art. 61 § 1 ustawy z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym, Dz.U. Nr 240, poz. 2052).